

23 HAZİRAN SEÇİMİNDE YALAN HABER VE DEZENFORMASYON

SECA TOKER

SETA | PERSPEKTİF

HAZİRAN 2019 · SAYI 243

- Seçimler öncesinde yalan haber yayılımı neden artmaktadır?
- Dezenformasyon ve yalan haberin yayılması Türkiye’de nasıl şekil değiştirmiştir?
- 23 Haziran seçimlerine giden süreçte yalan haberler nasıl servis edilmektedir?

GİRİŞ

Toplumun bilgisayar teknolojilerine entegre olmasıyla dezenformasyon ve yalan haberin yayılımı gibi hususlar bireylerin bilgi edinme hakkı önünde engel oluşturmaya başlamıştır. İnternet ve sosyal medya üzerinden yayılan yanlış bilgi ve yalan haberlerin denetlenmesinde uluslararası bir regülasyon mekanizmasının bulunmaması ülkelerin bu husustaki kontrol alanını da daraltmaktadır.

Sosyal medya platformlarını kullanan insan sayısının birçok ülkenin nüfusunu geride bırakması ve milliyarlara ulaşması toplumsal etkileşimi artırırken yalan haberlerin de hızlı yayılmasına sebep olmaktadır. Sosyal medyada politik botlar ve suni kamuoyu oluşturma gibi teknikler kullanılarak yayılan yalan haberlerin seçim dönemlerinde sadece Türkiye’de değil dünyanın birçok ülkesinde seçmen davranışına kastettiği artık bilinen bir gerçektir. Özellikle seçimler öncesinde artış gösteren yalan haber yayılımı ve dezenformasyondaki temel amaç seçmenin oy verme davranışına etki etmektir. En fazla yalan habere maruz kalan ülkeler sıralamasında Türkiye’nin ilk sırada¹ yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda kamusal alan oluşumunda demokrasinin tehdit eden bu gibi durumların ve 23 Ha-

ziran İstanbul seçimi öncesinde yaratılan manipülatif atmosferin saptanması önemli hale gelmektedir.

YALAN HABERİN ZİRVE YAPTIĞI ZAMANLAR: SEÇİM DÖNEMLERİ

Birçok farklı sektörde insanları etkilemek için başvuru manipülasyon yöntemlerinin politika alanında bariz bir şekilde kullanılması 2016 ABD başkanlık seçimleriyle başlamıştır. Dijital medya araçları yoluyla manipülasyon yapıldığı iddiaları ve açılan soruşturmalar dünyada bu tarihten sonra gerçekleşen tüm seçimlere gölge düşürmüştür.

Her ülke kendi teknolojik altyapısı ve imkanlarına göre seçim dönemlerinde gerçekleştirilen manipülasyonlarıyla mücadele etmektedir. Legal yollardan teknoloji firmalarıyla para cezaları ve hukuksal baskı aracılığıyla mücadele eden ülkelerin yanı sıra teknolojiyi kendi elinde bir silaha dönüştürüp kamusal alan oluşumunu yönlendirmeye çalışan ülkeler de bulunmaktadır. Ülke sınırları içerisinde interneti sınırlandırma, filtreleme, sürekli denetleme, dijital ortamda meydana gelen hareketlilikleri bastırma yerine karşılık verme ve müdahale etme mücadele tekniklerinin genel başlıklarıdır.²

1. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nic Newman vd., “Digital News Report 2018”, Reuters Institute for the Study of Journalism, s. 39.

2. Turgay Yerlikaya ve Seca Toker, *Seçim Manipülasyonları ve Yalan Haberler 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri*, (SETA Rapor, İstanbul: 2019), s. 23-36.

SECA TOKER

Lisans eğitimini 2017’de İstanbul Üniversitesi Ekonometri Bölümü’nde tamamlayan Seca Toker Marmara Üniversitesi Yöneyim Araştırmaları programında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. SETA Toplum ve Medya Araştırmaları Direktörlüğü’nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

Şubat 2019'da İngiliz Parlamentosu tarafından yayımlanan "Dezenformasyon ve Yalan Haber"³ (Disinformation and Fake News) başlıklı raporda seçim zamanında sosyal medya kullanımını düzenleyen seçim yasalarında güncelleme yapılması gerektiği belirtilmiştir. İngiltere'nin yanı sıra Fransa da bu hususta benzer yasal adımlar atmıştır. 2017'de başkan seçilen Emmanuel Macron'un ilk atılımlarından biri olan "yalan haberlerle mücadele" paketi⁴ seçim kampanyası sırasında spekülasyon ve yalan haberlerin yayılmasının önlenmesini içermektedir. Yasa siyasi parti veya adaylara genel seçimlerin üç ay öncesinden itibaren gerçek dışı haberler hakkında mahkeme kanalıyla hızlandırılmış işlem başlatılabilme hakkı vermektedir. Böylece seçim döneminde yanlış bilgiyle mücadelede hukuksal sürecin hızlandırılması sağlanmıştır. Fransa'nın medya regülasyon kurumu CSA (Conseil Supérieur de l'Audiovisuel) "yabancı bir devlet tarafından kontrol edilen veya etkisi altında olan" ve "oy hakkının kasten etkilenebileceği" durumlarda televizyon kanallarını askıya alabilmektedir. Almanya'da ise teknoloji şirketlerini yalan haber, yasa dışı içerik ve nefret söylemi içeren paylaşımları silmeye zorlayan yasal girişimler bulunmaktadır.⁵

Bu yıl 23-26 Mayıs'ta gerçekleştirilen Avrupa Parlamentosu (AP) seçimleri öncesinde Avrupa Birliği (AB) seçim manipülasyonlarını önlemek ve yalan haberle mücadele etmek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Sosyal medya platformlarına çağrıda bulunan ve baskı uygulayan Birlik aynı zamanda üye ülkelerin vatandaşları için de bilgilendirme kampanyaları yürütmüştür.⁶ AB'nin toplumun bilinçlendirilmesi için yaptığı girişimler bu tip manipülasyonları önlemek adına medya okuryazarlığının geliştirilmesinin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

3. "Disinformation and 'Fake News': Final Report Published", UK Parliament, www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/digital-culture-media-and-sport-committee/news/fake-news-report-published-17-19, (Erişim tarihi: 12 Haziran 2019).

4. "France Passes Controversial 'Fake News' Law", Euronews, 22 Kasım 2018.

5. "Almanya: Sosyal Medyada Nefret Söylemine Büyük Cezalar Getirecek Yasa Yürürlüğe Giriyor", BBC Türkçe, 1 Ocak 2018.

6. "AB'nin En Büyük Korkusu 'Yalan Haber'", *Hürriyet*, 20 Mayıs 2019.

23 HAZİRAN İSTANBUL SEÇİMİNE GİDERKEN DEZENFORMASYON

Geride bırakılan 24 Haziran ve 31 Mart seçimlerinden farklı olarak 23 Haziran öncesinde yanlış bilginin yayılımının şekil değiştirdiği görülmektedir. Öyle ki dezenformasyon sahte haber siteleri ve parodi sosyal medya hesaplarından üretilen yalan haberlerle sınırlı kalmamaktadır. Doğruluğu teyit edilmeyen bilgilerin siyasi aktörler ve bazı haber siteleri tarafından kamuoyu önünde dile getirilmesi ilgili resmi kurumları bu yanlış bilgilerle ilgili açıklama yapmaya sevk etmektedir.

Seçmen perspektifinden bakıldığında özellikle seçimlerde genellikle taraflar kendi adayını destekleyen ve rakip adayı yeren haberlere inanma eğilimindedir. Her ne kadar yalan haberin kim tarafından üretildiğinin tespit edilmesi güç olsa da ana argüman kendi adayını (kendini) öne çıkartmak için rakip adayı kışkırtma ya da karalama gibi motivasyonlara dayanabilmektedir. Kimi zaman siyasi aktörler tarafından kasten yayılan yalan haberler yapay kamuoyu oluşturma görevini görmektedir. Böylece dijital ortam üzerinden istenilen gündem yaratılırken seçmenin oy tercihi üzerinde etki sağlanabilmektedir. Manipülasyonlar bazen siyasi aktörler, bazen de seçmen kitleleri ve ülkedeki politik gidişata etki etmek isteyen art niyetli kesimler tarafından yapılmaktadır.

23 Haziran seçimine doğru giden süreçte dezenformasyon ve yalan haberin yayılımının şekil değiştirdiği durumları örneklendirmek mümkündür. *Sözcü* gazetesinde yayımlanan "Diyanet'ten Büyük Ayıp" başlıklı bir haberle Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) hedef alınmıştır. Bu konuyla ilgili açıklamada bulunan DİB haberin gerçeği yansıtmadığını ve kullanılan fotoğrafın 19 Mayıs'tan önce çekildiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nda Türk bayrağı ve Atatürk posterinin 18 Mayıs 2019 Cumartesi saat 23.55'te Başkanlık merkez binasının ön cephesine asıldığı belirtilmiştir. Yine benzer şekilde 20 Mayıs 2019'da CNN Türk yayınına katılan CHP'nin İBB adayı Ekrem İmamoğlu yayında görev alan dört kameramanın kovulduğunu öne sürmüştür. Doğruluğu teyit edilmeden kamu-

oyu önünde CHP adayı tarafından dile getirilen bu iddia CNN Türk tarafından kısa sürede yalanlanmış ve hiçbir personelin iş akdinin sonlandırılmadığı belirtilmiştir.⁷ Bu tarz bilgilerin teyit edilmeden kamuoyuna sunulması nefret söylemini tetiklerken bahsi geçen kurum ve kişilere karşı sosyal medyada olası bir linç girişimine zemin hazırlamaktadır.

23 Haziran seçimi öncesinde dile getirilen iddialardan bir diğeri de Saadet Partisi İBB başkan adayı Necdet Gökçınar'ın oğlunun İGDAŞ'taki görevine son verildiğidir. CHP'li milletvekili Mahmut Tanal'ın sosyal medya hesabı üzerinden ortaya attığı iddiaya karşı İGDAŞ tarafından yazılı bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada⁸ Sayın Gökçınar'ın oğlunun hiçbir zaman İGDAŞ'ta personel olarak çalışmadığı ve işine son verilmesi gibi bir durumun da söz konusu olmadığı ifade edilmiştir. Konuyla ilgili Saadet Partisi adayı Gökçınar'ın sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada ise eşi ve oğlu tarafından işletilen hukuk bürosunun 2004'ten beri İGDAŞ ile yalnızca vekalet sözleşmesi olduğunu ve kurumun alacaklarının tahsil faaliyetlerini yürüttüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla oğlunun bu kurumun bir personeli olmadığını ifade etmiştir.

İBB'de başkanlık yaptığı süre içerisinde kendisine hizmet eden bir personelin mazbatasını aldıktan sonra Sultanbeyli'ye sürüldüğü iddiası CHP'nin İBB adayına aittir. Katıldığı bir programda “Bana çay getirdi diye İBB personelini Sultanbeyli'ne sürdüler” şeklindeki sözleri Beyaz Masa'nın resmi sosyal medya hesabından yaptığı açıklama⁹ ile yalanlanmıştır. Açıklamada başkanlık ettiği on sekiz gün boyunca kendisine Beylikdüzü Belediyesindeki personelin hizmet ettiği belirtilmiştir.

Yakın zamanda gündemden düşmeyen bir başka iddia ise Binali Yıldırım ile Ekrem İmamoğlu'nun çıkacağı ortak canlı yayında AK Parti adayının soruların

önceden görüşülmesini talep ettiği yönünde olmuştur. CHP'nin adayının yaptığı açıklamada dile getirildiği iddia programın moderatörü İsmail Küçükkaya tarafından yalanlanmıştır. Küçükkaya açıklamasında CHP'nin adayıyla günlerdir görüşmediğini, henüz soru hazırlanmadığını ve hazırlansa bile yayından önce kendisinden başka kimsenin bunu bilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁰ AK Parti'nin adayı Binali Yıldırım da sosyal medya hesabı üzerinden bu iddiayı yalanlamıştır.

Her Seçimin Vazgeçilmezi Suriyeliler

Türkiye'de yakın zamanda gerçekleşen 24 Haziran 2018 cumhurbaşkanı ve 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde gündemden düşmeyen Suriyeli sığınmacılara dair birçok spekülasyon haber yapılmıştır. Bunların en çok bilinenleri Suriyelilerin devletten maaş aldığı, seçimlerde oy kullanacağı, Suriyeli gençlerin sınavsız üniversiteye girdiği, TOKİ'den bedava ev verildiği ve telefon faturalarının devlet tarafından ödendiğine dair iddialardır.

Her seçim öncesinde muhakkak gündeme gelen Suriyelilerin tamamının vatandaş olduğu ve büyük bir kısmının bu seçimlerde oy kullanacağına dair iddialara karşı devletin ilgili kurumlarından açıklama yapılmıştır. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Suriyeli mültecilerin oy kullanma hakkının olmadığını ve vatandaşlık hakkı elde eden yalnızca 53 bin 99 kişinin oy kullanabileceğini ifade etmiştir.¹¹ Yine benzer şekilde 31 Mart seçimleri öncesinde Suriyelilere sınavsız üniversite hususunda YÖK açıklama¹² yaparak bu iddiaların tamamen gerçek dışı olduğunu belirtmiştir.

Daha önceki seçimlerde mültecilere verilen ve uluslararası kuruluşlar tarafından fonlanan yardım kartlarıyla da Suriyelilerin devletten maaş aldığına yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yalnızca 120 TL bulunan bu yardım kartlarındaki paranın devlet ban-

7. “CNN Türk'ten Açıklama”, CNN Türk, 24 Mayıs 2019.

8. “Saadet Partisi Adayının Oğlunun İşten Çıkarıldığı İddiasıyla İlgili İGDAŞ'tan Açıklama”, NTV, 11 Haziran 2019.

9. İBB Beyaz Masa, Twitter, 12 Haziran 2019, twitter.com/ibbBeyazmasa/status/1138731559580852224, (Erişim tarihi: 12 Haziran 2019).

10. “İsmail Küçükkaya'dan ‘Ortak Yayın Sorularını Yıldırım'a Verdi’ İddialarına Yanıt”, T24, 11 Haziran 2019.

11. “Bakan Soylu: 53 bin 99 Suriyeli Oy Kullanacak”, *Habertürk*, 19 Ocak 2019.

12. “Kamuoyuna Duyuru”, Yükseköğretim Kurulu, www.yok.gov.tr/Sayfalar/DuyuruDetay.aspx?did=817, (Erişim tarihi: 12 Haziran 2019).

kalarından çekilmesi bankalar önünde uzun kuyruklar oluştururken art niyetli kişiler için de bir manipülasyon fırsatına dönüşmektedir. Her seçim öncesi mutlaka sosyal medya üzerinden dolaşıma sokulan banka kuyruğu görüntüleri 23 Haziran seçimi öncesinde de “Suriyelilere bayram parası” şeklinde kamuoyuna servis edilmiştir.

YSK Kararı Üzerine Spekülasyonlar

İstanbul genelinde AK Parti'nin itirazı üzerine YSK'nın tespit ettiği usulsüzlükler neticesinde iptal edilen İBB seçiminin 23 Haziran 2019'da tekrarlanması kararı alınmıştır. Seçimlerin yenilenmesine tepki gösteren kesimler sosyal medyada bu karara ret veren dört YSK üyesini yüceltirken diğer yedi üyeye karşı linç girişimi başlatmıştır. Bu sıcak gündem tartışılırken sosyal medyadan kamuoyuna servis edilen bir fotoğrafta AK Parti YSK temsilcisi Recep Özel ve AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Ali İhsan Yavuz'un ABD ziyaretleri sırasında İBB seçimlerinin iptal edilmesi yönünde karar veren iki YSK üyesi hakimle birlikte olduğu iddia edilmiştir.

Sosyal medyada yüksek etkileşim rakamlarını yakalayan paylaşımlara yüzlerce yorum yapılmıştır. Üretilen bu yalan haberle İBB seçimleri hakkında çe-

kimser kalan seçmen YSK'nın taraf tuttuğuna ikna edilmeye çalışılmıştır. Ancak söz konusu fotoğrafta YSK mensubu bulunmamaktadır. Servis edilen bu fotoğraftaki kişiler sağdan sola Ali Rıza Öztürk, Recep Özel, Mesut Bedri Yılmaz, Ali İhsan Yavuz ve Yusuf Solmaz Balo'dur. Yayılan bu yanlış bilgi seçmenin oy verme davranışına kasteder niteliktedir ve ilgili tweet halen kaldırılmamakla birlikte paylaşımın aslına dair bir açıklama yapılmamıştır.

SONUÇ

Seçim dönemlerinde yanlış bilginin yayılımını önlemek ve yalan haberle mücadele etmek dünyanın gündemi haline gelmiştir. Kamuoyunun görüşlerini etkilemek için sıkça başvurulan bir yöntem olan yalan haberlerin sonradan yalan olduğuyla ilgili yapılan açıklamalar toplum tarafından dikkate alınmamakta ya da gözden kaçmaktadır. Ancak gözden kaçsın veya kaçmasın her iki durumda da yalan haber belli seçmen kesimleri üzerinde amacına ulaşmaktadır. Bu sebeple özellikle seçim zamanında gündemin takip edilerek yalan haberlerin hemen saptanması ve toplumun bilgilendirilmesi gerekmektedir. Geçtiğimiz aylarda yapılan AB Parlamentosu seçimleri öncesine

benzer olarak toplumun bu hususta bilinçlendirilmesi de yalan haberler ve dezenformasyon ile mücadelede kilit öneme sahiptir.

Tekrar edilmesine karar verilen İBB başkanlığı seçimleri Türkiye için kritik bir süreçtir. Bu süreci diğerlerinden farklı kılan ise yalan haber yayılımının şekil değiştirmiş halidir. Öyle ki yanlış bilgi ve yalan haber yayılım araçları olarak parodi hesaplar ve sahte web sitelerinin yerini siyasi aktörler ile bazı kurum ve kuruluşları devralmıştır. Siyasi aktörlerin doğruluğunu teyit etmeden verdiği bilgilerin, kulaktan kulağa yayılan

birtakım söylemlerin ve haberlerin kamuoyuna direkt servis edilmesi Türkiye’de seçim manipülasyonlarını başka bir boyuta taşımıştır. Bilerek ya da bilmeyerek yapılan bu eylemler seçmenlerin aklını karıştırmakla birlikte dijital dünyadaki bilgi kirliliğini de artırmaktadır. Ancak 23 Haziran seçiminde Türkiye’de bu zamana kadar gerçekleşmiş seçimlerden farklı olarak yalan haber üretimi ve yanlış bilgi yayılımının siyasetçiler ve bilinen haber mecraları tarafından yapılması –kamuoyundaki yansımaları da göz önüne alındığında– yalan haberin gücüne dair tehlikeyi ortaya koymaktadır.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)